

Kopij digitaal basisdocument

Concept 3, 8 april 2024

Inhoudsopgave

Inleiding
Lexicon
Onze visie op betekenisvolle cultuureducatie
Het traject
Samenhang binnen het curriculum
Bronnen
Colofon

Inleiding

STREAMER: Eén visie, één taal

Beste intermediairs,

Al vele jaren werken jullie met scholen en cultuurprofessionals samen onder de vlag van Cultuureducatie met Kwaliteit. Samen streven we naar een duurzame verrijking van het curriculum met culturele activiteiten die leerlingen uitdagen, boeien en verwonderen.

Kunst, media en erfgoed verruimen de blik en verleiden tot het proeven van het onbekende. Het geeft leerlingen de kans een eigen mening te vormen én te uiten: wat raakt hen – of juist niet – en waarom? Zo draagt cultuureducatie – autonoom én verbonden met ander vakken – bij aan de ontwikkeling van zelfbewuste kinderen die elkaar en de samenleving met nieuwsgierigheid en een open houding tegemoet treden.

Bij de start van de landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) – in 2013 – zijn in onze provincie twee programma's ontwikkeld voor curriculumvernieuwing: De Cultuur Loper en De Culturele Ladekast. Wij, een aantal Brabantse organisaties voor cultuureducatie, hebben de handen ineen geslagen en beide programma's verbonden tot één krachtige Brabantse visie en uniforme taal voor cultuureducatie. Een visie en taal die duidelijk zijn en samenhang creëren. Een helder vertrekpunt van waaruit intermediairs, scholen en cultuurprofessionals de eigen activiteiten kunnen beschrijven.

Hiermee hebben we een belangrijk fundament gelegd voor een inspirerende en duurzame aanpak, die ervoor zorgt dat iedere Brabantse leerling toegang heeft tot cultuureducatie.

Dit document biedt jou als intermediair diverse handvatten om cultuureducatie te borgen in het curriculum en schoolbeleid. Wat we beschrijven is geen eenduidige waarheid. We hopen dat het document uitdaagt om het gesprek met elkaar aan te gaan en onszelf te bevragen. We geloven dat je het pas over betekenisvolle cultuureducatie kunt hebben als je kan vertrekken vanuit eenzelfde idee en drijfveer.

Wie zijn wij?

Nieuwe Veste, Breda
CultuurStation, Eindhoven
CultuurContact, Helmond
Huis73, 's-Hertogenbosch
CiST, Tilburg
Muzelinck, Oss
Erfgoed Brabant
Kunstloc Brabant

Curriculumvernieuwing

Cultuureducatie is anno 2024 volop in ontwikkeling. Momenteel wordt er gestaag gewerkt aan een totale curriculumherziening, met daarin nieuwe kerndoelen voor het leergebied kunst en cultuur. De verwachting is dat scholen vanaf schooljaar 2026-2027 hiermee kunnen starten. Bij het ontwikkelen van de Brabantse visie en taal hebben we – zoveel als mogelijk – de ontwikkelingen rondom de landelijke curriculumherziening en de nieuwe kerndoelen meegenomen.

Lexicon

De inhoud van sommige begrippen in dit document kan afwijken van hoe ze lokaal worden gehanteerd. Vandaar deze korte toelichting op de begrippen zoals gebruikt in dit basisdocument:

- **Cultuureducatie** – alle vormen van educatie waarbij kunst, media en erfgoed als doel of middel worden ingezet.
- **Cultuureducatie met Kwaliteit** – regeling waarbinnen scholen en culturele instellingen in het hele land samenwerken om kunst en cultuur te verankeren in het lesprogramma.
- **Culturele vermogens** – vaardigheden, kennis en attitude van leerlingen op het gebied van cultuureducatie, verdeeld in Maken (creërend vermogen), Meemaken (receptief vermogen) en Betekenis geven (reflectief vermogen).
- **Creatief proces** – proces dat leerlingen doorlopen, van oriënteren naar onderzoeken, ontwerpen en evalueren, met een afwisseling tussen divergent en convergent denken.
- **Intermediair** – verbinder en procesbegeleider van scholen en culturele instellingen.
- **De onderwijsprofessional** – gesprekspartners binnen de school; directeur/schoolleider, de cultuurcoördinator, in sommige situaties ook het lerarenteam.
- **Cultuurcoördinator** – degene die op de school de verbindende schakel vormt tussen cultuur en onderwijs en het cultuurbeleid (mede) ontwikkelt en vormgeeft.
- **Trainer** – deskundige die (op basis van een leervraag) scholingsactiviteiten uitvoert voor een schoolteam of culturele instelling.
- **Cultuurprofessional** – culturele instelling, kunstenaar of (kunst)vakdocent die kunst, media- of erfgoedactiviteiten voor leerlingen ontwikkelt en uitvoert en/of aanbiedt.
- **Leerlijn** – samenhangende reeks van kennis-, vaardigheids- en attitudedoelen die de school inzet om leerlingen structureel een ontwikkeling te bieden.

Onze visie op betekenisvolle cultuureducatie

Waarom doen we wat we doen?

Hoe kun je als intermediair uitleggen wat we in Brabant bedoelen met betekenisvolle cultuureducatie?

Cultuureducatie wordt betekenisvol als het een ervaring brengt: de leerling is maker of deelnemer, publiek of bezoeker. Het is een ervaring waar de leerling zich toe moet verhouden. Soms zegt die iets over hoe een kunstenaar de werkelijkheid ervaart, maar vooral over hoe de leerling zelf die werkelijkheid ervaart. Dat is voor iedere leerling (net als voor iedere volwassene) anders. Want wat we zelf aan kunst maken of wat we meenemen uit het kunstwerk of verhaal van een ander, bouwt altijd voort op associaties met en opgedane kennis uit ons eigen leven. Door in gesprek te gaan over de ervaring en erop te reflecteren komen die eigen associaties en die eigen verbinding naar boven. Zo ontstaat een dialoog tussen de leerling, de ervaring en de wereld.

We vormen daarbij betekenis door hoe we met elkaar omgaan, met welke (gedeelde) waarden en overtuigingen we ons leven vormgeven. Door hoe we ons verhouden tot onszelf, de ander en de maatschappij. Betekenis geven, is invulling geven aan het waarom van het leven en van de begrippen die ervoor zorgen dat het leven als waardevol kan worden beschouwd.

Bij betekenisvolle cultuureducatie kan de leerling in verbinding met kunst, media en erfgoed betekenis geven aan zijn leven.

Onze visie op cultuureducatie sluit aan bij de theorie van Gert Biesta over wat onderwijs zou moeten bijdragen aan de ontwikkeling van leerlingen. (Zie [bijlage 1](#))

En hoe doen we dat het in Brabant?

Hoe organiseren we in Brabant betekenisvolle cultuureducatie? Dat doet iedere intermediair op bijna elke school anders. Want de regie ligt niet bij jou: jouw school heeft ambities en wensen, mogelijkheden en onmogelijkheden. Jij begeleidt de processen die jouw scholen willen starten.

We hebben een aanpak ontwikkeld die jou kan helpen bij het ontwikkelen en borgen van goed cultuuronderwijs op jouw scholen. De aanpak bestaat uit:

- een traject bestaande uit drie fases: 1. Route bepalen, 2. Uitvoeren en 3. Onderhouden;
- een set van drie culturele vermogens met bijbehorende bouwstenen: Maken, Meemaken en Betekenis geven;
- drie domeinen van cultuureducatie;
- een toolbox met instrumenten.

De aanpak ondersteunt jou bij het vormgeven van de ontwikkeling die de school wil doorlopen. Het traject, de vermogens en de instrumenten zijn ook te gebruiken bij het begeleiden van de culturele partners van de school.

Creatief proces en verbinding met andere leergebieden

Bij het vormgeven van de ontwikkeling geven we je onder meer mee het creatieve proces als uitgangspunt te nemen. Dit draagt bij aan het ontwikkelen van de creativiteit van de leerling. Het creatieve proces wordt in vier fasen doorlopen: van oriënteren, onderzoeken, ontwerpen naar evalueren. Deze fasen zijn niet scherp gescheiden, maar lopen in elkaar over en soms door elkaar heen. Het creatieve proces is een afwisseling tussen divergent denken en convergent denken: continu breed onderzoeken afwisselen met keuzes maken. De centrale vaardigheid binnen deze cyclus is het reflecteren op die verschillende fasen.

Niet alleen in cultuureducatie staan creativiteit en het creatief proces centraal. Creativiteit beslaat het gehele curriculumveld. Wil een leerling zich kunnen ontwikkelen in creatief denken en handelen, dan dienen ook andere leergebieden er aandacht aan te besteden. Dit kan door cultuureducatieve activiteiten te verbinden met die andere leergebieden.

CONCEPT

[Voorbeeldkader] Combineren van leergebieden in cultuureducatie

Doelgroep: primair onderwijs, groep 5 t/m 8

In samenwerking met een lokale erfgoedinstelling maken leerlingen een wandelroute door hun dorp. Met behulp van hun smartphone brengen zij voor hen opvallende plekken in beeld. Ze onderzoeken de geschiedenis en verhalen van de door hun gekozen plekken. Gezamenlijk bepalen zij aan de hand van hun onderzoek welke plekken voor hen de meeste betekenis hebben. Van deze plekken wordt tijdens de crea-middag een 'Zachte Atlas' of verbeeldings- en gedachtenkaart gemaakt. Deze Zachte Atlas presenteren de leerlingen als wandelroute. Met deze programma voor cultuureducatie worden de leergebieden Kunst en Cultuur en Mens en Maatschappij in samenhang aangeboden.

Hoe pak jij dit aan als intermediair?

Om de ontwikkeling van de school en haar culturele partner(s) te begeleiden, doe je als intermediair diverse dingen, zoals coachen, adviseren, verbinden of organiseren. Afhankelijk van de situatie pak je wisselende rollen. Dit is afhankelijk van de school en ook van je opdracht vanuit je gemeente of andere opdrachtgevers. Over het algemeen heb je een basishouding waarin je ontwikkelingen aanjaagt, vanuit een begeleidende rol. Hierbij bevraag je je gesprekspartners om bewustwording en structuur te creëren. Daarnaast inspireer je ze en kun je kennis inbrengen over bijvoorbeeld cultuureducatie, het creatief proces en relevante onderwijsontwikkelingen.

[KADER] Cultuur en cultuureducatie

Cultuur is hoe wij, los van het natuurlijke, als mens ons leven vormgeven. Cultuur gaat over waarde en betekenis geven aan de werkelijkheid. Cultuureducatie - kunst, media en erfgoed - toont ons de wereld, niet alleen als verbeelding van het leven, maar ook van de manier waarop we het leven ervaren.

Door de beleving van een kunstwerk of voorstelling ervaren we de interpretatie van de wereld die de maker/kunstenaar uitdrukt. Door zelf kunst te maken, leren we hoe we ons kunnen uitdrukken, hoe we onze interpretatie van de wereld om ons heen vorm kunnen geven. Door kunst te beleven en te maken en door na te denken over de betekenis die daarin besloten ligt, komen we in dialoog met onszelf en met de wereld om ons heen. Erfgoed maakt voelbaar hoe de mensen vóór ons betekenis hebben gegeven aan hun leven. Door hun overdracht van bewaarde verhalen, tradities en collecties kunnen wij onze eigen identiteit vormen en betekenis geven.

Het traject

Het Brabantse traject is een houvast voor het begeleiden van scholen. De drie fases – Route bepalen, uitvoeren en onderhouden – kunnen je helpen bij het borgen van goed cultuuronderwijs op de scholen die jij begeleidt.

1. ROUTE BEPALEN

Indicatie van jouw inzet: twee of drie gesprekken met de cultuurcoördinator(en), directie en team.

Voordat je een traject met een school start, organiseer je een intakegesprek. Hierin stem je de verwachtingen af tussen jou als intermediair en de school. Denk hierbij aan tijd, middelen en rolverdeling. Je bespreekt ook de huidige situatie op de school. Waar staan ze nu?

Verken in grote lijnen waar de school naar toe wil bewegen. Richt dit zich op activiteiten in de klas, inzet van een (kunst)vakdocent? Vakgericht of vakoverstijgend? Verbredend of verdiepend? Is er een wens voor professionalisering?

Verder formuleert de school in deze fase een visie op en – daarmee samenhangend – ambities voor cultuureducatie. De visie is gebaseerd op de onderwijsvisie van de school. Ambities zijn vooral toegespitst op wat leerlingen daarbij concreet merken of (mee)maken. Om draagvlak en éénstemmigheid te creëren, adviseer je het hele team hierbij te betrekken.

Als er veel wisselingen in een team zijn of belangrijke sleutelfiguren wegvallen, kun je terugpakken op de opbrengst van de fase 'Route bepalen' en sommige stappen die hierbij horen zo nodig herhalen.

Checklist

- Verwachtingen en wederzijdse afspraken over tijd, geld en rolverdeling zijn vastgelegd.
- De huidige situatie op school is in kaart gebracht.
- Een eerste richting is verkend: vakoverstijgend of vakgericht? Verbreden of verdiepen?
- De school heeft een visie op cultuureducatie geformuleerd en één of meer ambities op leerlingniveau. (Wat willen we concreet bereiken? Wat gaan we doen?).
- Er is een (aanzet tot een) cultuurbeleidsplan waarin bovenstaande punten zijn vastgelegd.
- Het team heeft inspraak gehad in de visie en ambities en de scholingsbehoefte is opgehaald.

2. UITVOEREN

Indicatie van jouw inzet: (jaarlijks) twee of drie gesprekken met de cultuurcoördinator(en)

In deze fase start de school met het uitvoeren van hun culturele activiteiten. Op basis van de visie en ambities heeft de school keuzes gemaakt: welke activiteiten zijn (niet meer) passend en welke moeten worden aangepast? Met de toolbox met instrumenten ondersteun je in deze fase de school om hun activiteitenprogramma kritisch te bekijken en waar nodig aan te scherpen.

Besprek hoe de school hun activiteiten in praktijk brengt; wat ze zelf oppakken, wat ze samen met de culturele omgeving doen en welke aanbod er nog mist om van buitenaf te halen, bijvoorbeeld voorstellingen of museumbezoek.

Als intermediair draag je cultuurprofessionals aan en maak je afspraken over de coördinatie en evaluatie van activiteiten.

Checklist

- De school heeft de invulling van hun cultuuronderwijs vastgesteld, passend bij hun visie en ambities.
- De school heeft de gekozen activiteiten (aanbod, inzet cultuurprofessional) gecoördineerd en geëvalueerd.
- Afhankelijk van hun ambities is de school gestart met professionalisering, de verbinding binnen- en buitenschools aanbod, enzovoort.

3. ONDERHOUDEN

Indicatie van jouw inzet: (jaarlijks) één gesprek met cultuurcoördinator(en) en directie

In het verdere contact met de school is jouw rol ondersteunend aan het steeds meer verdiepend en samenhangend maken van hun cultuureducatie. Tijdens een voortgangsgesprek kijk je samen naar de opbrengst van vorige fases. De school bepaalt waar ze nú staat, kijkend naar hun visie en ambities. Wat is er al gerealiseerd? En past dit nog bij wat ze willen? Een grote of abstracte visie of ambitie kan meer focus of verdieping krijgen. Vervolgens begeleid je de school bij het formuleren van kansen en vervolgstappen, bijvoorbeeld rondom professionalisering.

Besprek in deze fase hoe de school de opbrengst van het traject wil borgen en hoe (nieuwe) collega's worden meegenomen. En hoe ze de culturele ontwikkeling van leerlingen volgen hierbij.

Checklist

- Er is een voortgangsgesprek gevoerd waarin de stand van zaken rondom visie en ambities is besproken en vervolgstappen zijn bepaald.
- De school heeft in beeld hoe de opbrengst van het traject wordt geborgd, zoals visie, plan, lesinhoud, meenemen (nieuwe) teamleden, enzovoort.
- Er is besproken hoe de school de culturele ontwikkeling van hun leerlingen hierin volgt.

Een doorlopend traject 'op maat'

Een ontwikkeltraject verloopt niet lineair. De fases van de cultuurroute komen vaker terug en verdiepen zich. Maatwerk is hierbij vanzelfsprekend. Jij bepaalt samen met de school het tempo, de aanpak en volgorde. Door kleine, haalbare stappen te zetten, is de kans op succes groter. Bij sommige scholen is het bijvoorbeeld beter om (een deel van) de checklist in een later stadium aan bod te laten komen. Of om in de tweede of derde fase te starten. Ook bijbehorende instrumenten (te vinden op de website) zijn naar eigen smaak en inzicht te gebruiken.

Opbrengst in de praktijk

De ervaring leert dat door fases vaker te herhalen, je merkt dat een school kernachtiger onderbouwt waarom ze wel of niet voor een activiteit kiezen. Er ontstaat een specifiekere vraag richting cultuurprofessionals. Het team onderschrijft de waarde van cultuureducatie en handelt hiernaar in de activiteiten voor leerlingen. Kortom, de school neemt verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van hun cultuureducatie en maakt onderbouwde keuzes.

De praktijk

Schoolvisie

Om cultuureducatie samenhangend in het curriculum te borgen, formuleert de school een visie. Wat willen ze met cultuureducatie bereiken bij hun leerlingen? Als intermediair is het zinvol te achterhalen wat de onderwijsvisie van een school is, waaraan deze cultuurvisie gekoppeld zou moeten zijn. Hierbij zijn globaal twee richtingen te onderscheiden: een cultuurvisie vanuit persoonsvorming of vanuit maatschappelijk perspectief.

Vrijwel alle scholen onderschrijven dat cultuureducatie bijdraagt aan persoonsvorming én dat het de leerlingen in aanraking brengt met de wereld om hen heen. Beide zijn belangrijk, maar toch zal er een van de twee bovenliggend zijn in de geformuleerde onderwijsvisie van een school.

Persoonsvorming

Ieder mens heeft een breed scala aan vermogens en talenten. Een focus op creativiteit en verbeeldingskracht is noodzakelijk om je te kunnen uiten en de wereld om ons heen betekenis te geven.

Maatschappelijk perspectief

Scholen leiden leerlingen op om deel te kunnen nemen aan de samenleving. De werkelijkheid om ons heen verandert in een snel tempo. Om met verandering om te kunnen gaan, daarin mee te sturen en richting te geven, zijn creativiteit en een open houding van groot belang.

Een school die de persoonlijke ontwikkeling van haar leerlingen centraal zet, stelt jou andere vragen dan een school die cultuureducatie inzet vanuit een maatschappelijk perspectief. In grote lijnen zijn er drie hulpvragen die een school kan stellen vanuit de ambitie die ze geformuleerd heeft.

Help ons met...

1. ... de invoering van een (of meer) kunstdisciplines

Een school wil lessen vanuit een kunstdiscipline, waarin het vooral draait om de artistieke vaardigheden. Het maken staat centraal. Ook de keuze voor theater-, muziek- of dansvoorstellingen of museumbezoek sluit aan op die kunstdiscipline.

[Voorbeeldkader] Invulling crea-middag beeldend

Doelgroep: primair onderwijs, groep 5 t/m 8

Tijdens de crea-middag kunnen de leerlingen kiezen uit verschillende ateliers. Eén van de ouders is beeldend kunstenaar en neemt het atelier in de middenbouw voor zijn rekening. Leraren nemen een atelier voor hun rekening voor de onderbouw. Wat nog mist, zijn drie workshops rondom kunst en technologie en multimedia in de bovenbouw en middenbouw. Je adviseert en bemiddelt workshops die passen bij wat de school wil bereiken met de crea-middag.

2. ... het opzetten van een creatieve activiteit die past bij ons integraal onderwijs

Scholen vragen met regelmaat naar samenwerking en ondersteuning bij het ontwikkelen van een creatieve activiteit. Een activiteit die past binnen hun integraal onderwijs en bij een bepaald thema.

[Voorbeeldkader] Invulling schoolthema 'reizen'

Doelgroep: primair onderwijs, groep 1 t/m 8

Een team gaat aan de slag met het thema 'reizen'. In plaats van dat er zo snel mogelijk een schema wordt gemaakt met een aantal opdrachten die naar het thema neigen, adviseer jij een brainstorm met leraren, eventueel samen met een cultuurprofessional. Zo kan de school voor verschillende vakken lessen ontwikkelen die passen bij het thema en de visie van hun integraal onderwijs. De school kiest voor voorstellingen of tentoonstellingen over reizen.

3. ... het creatiever maken van ons onderwijs

Sommige scholen willen creativiteit van hun leerlingen versterken om hun brede ontwikkeling mogelijk te maken. De vraag is dan niet gericht op een enkele activiteit, maar op het integreren van creativiteit in het onderwijsprogramma. Met andere woorden: jouw rol is dan die van schoolbegeleider voor creativiteit.

[Voorbeeldkader] Visie van een basisschool implementeren

Doelgroep: het team van een school voor primair onderwijs

Een school heeft hun onderwijsvisie verder uitgewerkt en wil met behulp van cultuureducatie de creativiteit van de leerlingen versterken en andere visies op de wereld zichtbaar of beleefbaar maken. Zij vragen jou als intermediair hoe de leraren deze leerprocessen vorm en inhoud kunnen geven. Dat kan door hun eigen expertise te vergroten of door culturele instellingen bij de school te introduceren.

Culturele vermogens

[STREAMER Met cultuureducatie willen we culturele vermogens die een leerling van nature heeft verder uitdagen en ontwikkelen, in dialoog met zichzelf en de wereld om hem heen

Als een school investeert in betekenisvolle cultuureducatie is het belangrijk de ontwikkeling van de leerling in cultuureducatie te herkennen. Met drie culturele vermogens reiken we de school hiervoor taal en richting aan. Maken (creërend vermogen), Meemaken (receptief vermogen) en Betekenis geven (reflectief vermogen) en de daarbij geformuleerde bouwstenen geven de leraar een didactisch handvat om de ontwikkeling van de leerling te monitoren. Hiermee kunnen zij vaardigheden, opgedane kennis en attitude van de leerling benoemen en volgen.

Als intermediair zijn de vermogens in te zetten bij het adviseren over bijvoorbeeld een activiteitenprogramma of leerlijn. De vermogens helpen lijn en samenhang aan te brengen.

Bij de keuze van de vermogens zijn we teruggedaan naar de essentie van de leerinhoud van het leergebied kunst en cultuur. En de raakvlakken die we hier troffen rondom actuele onderwijsthema's als persoonsvorming, socialisatie en burgerschapsvorming. Daar vonden we de kern op basis waarvan we de drie culturele vermogens formuleerden:

Maken – creërend vermogen: De leerling geeft op eigen wijze vorm aan zijn verbeelding, gevoel, waarneming of kennis.

Meemaken – receptief vermogen: De leerling stelt zich open voor culturele uitingen zowel in zijn omgeving als daarbuiten.

Betekenis geven – reflectief vermogen: De leerling kijkt terug op cultuuruitingen van anderen en zichzelf en geeft er betekenis aan.

Elk vermogen hebben we in vijf zogenaamde 'bouwstenen' beschreven. Deze kun je in gesprek met een leraar of cultuurprofessional gebruiken om te bepalen wat het specifieke uitgangspunt is voor een activiteit. Uiteraard raak je binnen een activiteit verschillende bouwstenen aan, maar het gaat erom dat je je focus bepaalt en kunt verantwoorden.

MAKEN Creërend vermogen	MEEMAKEN Receptief vermogen	BETEKENIS GEVEN Reflectief vermogen
<i>De leerling geeft op eigen wijze vorm aan zijn verbeelding, gevoel, waarneming of kennis</i>	<i>De leerling stelt zich open voor culturele uitingen, zowel in zijn omgeving als daarbuiten</i>	<i>De leerling kijkt terug op cultuuruitingen van anderen en zichzelf en geeft er betekenis aan</i>
De leerling maakt een voorstelling van een eigen idee en vertaalt dat in een concept of ontwerp	De leerling leeft zich in of herkent eigen emoties, ervaringen of ideeën in de verbeelde werkelijkheid	De leerling onderzoekt culturele uitingen vanuit een wereldwijd perspectief met aandacht voor genres, stijlen en stromingen en de functies van kunst
De leerling heeft (basis) kennis over kunstzinnige technieken en vaardigheden	De leerling verkent emoties, ervaringen van anderen bij een culturele uiting	De leerling geeft uitdrukking aan ervaringen, gedachten en gevoelens die voor hem belangrijk zijn in relatie tot een culturele uiting

De leerling experimenteert met kunstzinnige technieken en vaardigheden en onderzoekt alternatieve oplossingen	De leerling stelt n.a.v. wat hij/zij/hen gezien, gehoord, gevoeld of gelezen heeft, open vragen aan zichzelf en zijn omgeving	De leerling vergelijkt eigen ideeën of werk met die van anderen en is daarbij in staat feiten van meningen te onderscheiden
De leerling past kunstzinnige technieken en vaardigheden bewust toe om de zeggingskracht van eigen werk te vergroten	De leerling (h)erkent verschillende interpretaties van zichzelf en anderen in de beleving en duiding van cultuuruitingen	De leerling geeft uitdrukking aan wat de waarde van kunst en cultuur is van de cultuuruiting(en) en plaatst die in een maatschappelijke context
De leerling associeert, legt verbanden en geeft betekenis tijdens het maakproces	De leerling verbindt wat hij/zij/hen meemaakt aan eigen mogelijkheden en talenten	De leerling vraagt of geeft feedback n.a.v. de presentatie van een (eigen) product en/of proces en verwerkt deze naar eigen inzicht

Behalve de culturele vermogens spreken we ook over drie algemene vermogens. Deze vermogens zijn weliswaar niet 'exclusief' verbonden aan cultuureducatie, maar lenen zich goed om bij cultuureducatieve activiteiten aan bod te komen. We spreken hier over vermogen tot presenteren, vermogen tot samenwerken en vermogen tot zelfstandig werken.

Drie domeinen van cultuureducatie

[STREAMER]

Een breed en volwaardig activiteitenprogramma bevat activiteiten uit alle drie de domeinen

Cultuureducatie omvat een grote verscheidenheid aan activiteiten op het gebied van erfgoed, dans, muziek, theater, literatuur, foto, film, mediakunst en beeldende kunst. Binnen al deze disciplines kan een school de leerlingen actieve workshops willen aanbieden of belevingen zoals museumbezoek en voorstellingen. Hoe brengt een school samenhang aan bij zoveel verschillende mogelijkheden? Welke keuzes worden gemaakt? Hiervoor bedachten we drie domeinen van cultuureducatie.

Domein 1 IN HUIS

Binnen dit domein gaat het over wat de school zélf in huis heeft aan cultuureducatie. Denk aan de kunstlessen van de eigen leraar of cultuurprofessional. Activiteiten 'in huis' zijn minder incidenteel. Er kan daardoor een vertrouwensband ontstaan en de leerling kan worden 'gezien' in zijn culturele ontwikkeling.

Domein 2 SAMEN MET DE CULTURELE OMGEVING

Rondom de school zijn vaak al veel kunst, media en erfgoed aanwezig. Een samenwerkingsproject met een lokale culturele instelling of kunstenaar heeft leerlingen veel te bieden en verbindt hen met hun eigen culturele omgeving. Door samenwerkingsactiviteiten in het programma op te nemen, kan er een duurzame link met binnen- en buitenschools aanbod worden gelegd.

Domein 3 UIT DE GROTE WERELD

Binnen dit domein vallen cultuuractiviteiten die over het algemeen wat verder van leerlingen af staan. Over de inhoud heeft de school vaak geen invloed, want deze activiteiten zijn bedoeld om het perspectief van leerlingen te verbreden. Verwondering staat centraal. Denk aan een bezoek aan een museum met hedendaagse kunst of een dansvoorstelling op school.

Wat de school aanbiedt in elk domein hangt af van hun visie en mogelijkheden. Maar elk domein heeft een unieke meerwaarde: een specifieke bijdrage aan de culturele ontwikkeling van de leerling.

Didactische denkkaders

Een samenhangend activiteitenprogramma of leerlijn, met focus op culturele vermogens en balans tussen de domeinen, betekent niet automatisch een volwaardig en betekenisvol curriculum voor cultuureducatie. Veel hangt af van de invulling van het aanbod, de attitude van de leraar die lesgeeft en de toegepaste didactiek.

De laatste jaren zijn er verschillende didactische denkkaders gangbaar binnen cultuureducatie waar we enthousiast over zijn. We lichten er twee toe: de procesgerichte didactiek en de authentieke cultuureducatie.

Procesgerichte didactiek

Veel scholen hebben de ambitie om binnen cultuureducatie de ontwikkeling te maken van productgericht naar procesgericht werken. In plaats van 'zesentwintig min of meer identieke werken zetten deze scholen in op een meer creatieve didactiek. Hierin staat de eigenheid van een leerling voorop en kan deze zelf de regie pakken. Experiment en onderzoek staan hierin centraal.

Het begeleiden van de procesgerichte didactiek is niet voor iedere leraar vanzelfsprekend. Een veelvoorkomend misverstand is dat een leerling tijdens de kunstlessen volledig 'vrij' gelaten dient te worden. Of men heeft de aanname dat alles vanuit de eigen verbeelding moet ontstaan. Dit is echter niet het geval.

Procesgerichte didactiek vraagt om heldere, betekenisvolle kaders. Kaders waarbinnen tegelijkertijd ruimte is voor eigen invulling, eigen interpretaties en 'out-of-the-box' denken. Als intermediair kun je de school, culturele instelling of cultuurprofessional adviseren hoe ze een inspirerende leeromgeving kunnen inrichten voor de verschillende fases van een creatief proces (oriënteren – onderzoeken – ontwerpen – reflecteren).

[Voorbeeldkader] Voorbeeld van procesgerichte didactiek

Doelgroep: primair onderwijs, groep 8

In het kader van het maken en plaatsen van selfies toont een leraar aan de leerlingen een aantal zelfportretten van bekende kunstenaars (die zijn makkelijk te vinden via het internet). De leerlingen onderzoeken de kenmerken en verschillen. En wisselen die in een groepje uit. Samen of individueel zoeken ze naar een manier om zonder beelden of woorden een eigen (groeps)selfie te maken. De resultaten presenteren ze zonder woorden of beelden aan elkaar.

Authentieke kunsteducatie

Hoe formuleer je een opdracht die écht betekenisvol is, een reflectie is van de echte wereld en een leerling uitdaagt om initiatief te tonen? Het theoretisch model achter 'authentieke kunsteducatie' biedt hierin handvatten. Binnen dit model start een opdracht vanuit inhoud en context, en niet vanuit materiaal of vaktechnische aspecten. De kracht van authentieke kunsteducatie is het leggen van betekenisvolle verbindingen tussen drie werelden: dat wat leerlingen in hun vrije tijd doen aan kunstbeoefening (jongerenculturen), de wereld van de professionele kunsten en de maatschappelijke context (of het schoolthema). Een opdracht is creatief, eenvoudig en zit altijd op het raakvlak van deze drie werelden.

[Voorbeeldkader] Voorbeeld van authentieke kunsteducatie

Doelgroep: onderbouw van het voortgezet onderwijs

Met het model van authentieke kunsteducatie als uitgangspunt, ontwierpen leraren een lessenserie over 'fake news'. De opdracht aan leerlingen luidde: breng 'fake news' de wereld in. In de oriëntatiefase leerden leerlingen wat nepnieuws is en hoe kunstenaars soms bewust een hoax creëren om onze aandacht ergens op te vestigen. Daarvoor benutten leraren bronnen uit de belevingswereld van leerlingen (zoals filmpjes van vloggers), vanuit de actualiteit (nepnieuws rondom Donald Trump) en vanuit de hedendaagse kunst (zoals Rayfish footwear, een door kunstenaars bedacht nepbedrijf dat sneakers verkoopt die gemaakt zijn van genetisch gemanipuleerd roggen-leer). Vervolgens verzamelden leerlingen in groepjes ideeën voor eigen nepnieuws en voerden ze een idee uit.

CONCEPT

Bronnen

De Cultuur Loper - Kunstloc Brabant *Het Fundament* (2019, 11 februari)

https://issuu.com/kunstloc/docs/dcl_artikel_fundament_a5_web

De Culturele Ladekast - CiST, Nieuwe Veste, CultuurContact, Bureau Babel, CultuurStation

Een doorlopende leerlijn cultuureducatie (2013, april)

https://issuu.com/bureaubabel/docs/decultureleladekast_digi

Fonds voor Cultuurparticipatie *Cultuureducatie met kwaliteit 2025-2028*. (z.d.).

https://cultuurparticipatie.nl/subsidie_aanvragen/96/cultuureducatie-met-kwaliteit-2025-2028

Hekert, N. *Cultuureducatie - Erfgoededucatie voor basis- en voortgezet onderwijs* (z.d.)

<https://www.erfgoededucatie.nl/artikelen/cultuureducatie/>

Kunstloc Brabant, CiST, Erfgoed Brabant, Nieuwe Veste, Muzelinck, Huis73, & Cultuur Contact *Aanvraag CmK3 BrabantStad* (2020)

K. Kotte *Procesgerichte didactiek, de basis voor cultuureducatie met kwaliteit* (2017, januari)

https://kunstedu.nl/wp-content/uploads/2017/02/denk kader-cultuureducatie_2017_web-1.pdf

SLO *Leerlijnen voor 21e eeuwse vaardigheden* (2022, 14 oktober)

<https://dokumen.tips/documents/leerlijnen-voor-21e-eeuwse-vaardigheden-slo.html>

SLO *Leerplankader Kunstzinnige Oriëntatie* (2023, 12 september)

<https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/kunst-cultuur/leerplankader-kunstzinnige-orientatie/>

LKCA Kennisbank *Het creatieve proces* (10 februari 2020)

<https://www.lkca.nl/artikel/het-creatieve-proces/>

PO-Raad *Hoogleraar Gert Biesta over de brede taak van de school* (2020, 21 oktober)

<https://www.poraad.nl/kind-onderwijs/onderwijskwaliteit/hoogleraar-gert-biesta-over-de-brede-taak-van-de-school->

[kinderen#:~:text=Scholen%20hebben%20een%20bredere%20taak,onderwijs%2C%20in%20Nederland%20%C3%A9n%20daarbuiten.](https://www.poraad.nl/kind-onderwijs/onderwijskwaliteit/hoogleraar-gert-biesta-over-de-brede-taak-van-de-school-kinderen#:~:text=Scholen%20hebben%20een%20bredere%20taak,onderwijs%2C%20in%20Nederland%20%C3%A9n%20daarbuiten.)

Michiel Verbeek *Het nieuwe boek van Gert Biesta over onderwijsonderzoek* (2022, 27 april)

<https://www.michielverbeek.nl/berichten/het-nieuwe-boek-van-gert-biesta-over-onderwijsonderzoek/>

E. Heijnen *Remixing the Art Curriculum* (2015)

<https://www.ahk.nl/onderzoek/research-profile/publicaties/publicatie/remixing-the-art-curriculum-how-contemporary-visual-practices-inspire-authentic-art-education-doc/>

P. Mols, B. Remmits *Handreiking voor cultuurprofessionals* (2019, augustus)

Bijlage 1. Onderwijskundig denkkader

Gert Biesta is hoogleraar 'Public Education' in Schotland en als pedagoog in Nederland zeer bekend van zijn vele boeken en lezingen over onderwijs. Hij geeft daarin blijk van een inspirerende theorie die door velen wordt omarmd. Ook in dit basisdocument zien we, in onze aanpak en grondhouding, zijn opvatting over wat onderwijs zou moeten bijdragen aan de ontwikkeling van leerlingen steeds terug.

We geven in het kort zijn ideeën over goed onderwijs weer, we gebruiken en citeren daarvoor specifiek uit twee artikelen:

- PO Raad - Hoogleraar Gert Biesta over de brede taak van de school. 21-10-2020;
- Michiel Verbeek – Het nieuwe boek van Gert Biesta over onderwijsonderzoek. 27-04-2022.

In het onderwijs in het algemeen wordt makkelijk vergeten om de vraag te stellen waar het leren eigenlijk voor is. Sommigen menen dat het in het onderwijs alleen gaat over het 'wat': de overdracht van kennis en vaardigheden. Veel van het meten van 'leeropbrengsten' lijkt alleen daarover te gaan. De fundamentele onderwijsvraag zou volgens Biesta moeten gaan over het 'waartoe'. Wat willen we als samenleving en als school met ons onderwijs?

Om helderheid aan te brengen in de bedoeling van onderwijs noemt Biesta drie doeldomeinen:

1. **Kwalificatie** heeft te maken met de manieren waarop leerlingen middels onderwijs kennis, vaardigheden en houdingen verwerven waarmee ze dingen kunnen doen. Dat 'doen' kan gaan om sommen maken of een beroep uitoefenen, maar ook om succesvol door de complexe multiculturele samenleving te navigeren.
2. **Socialisatie** gaat over de manier waarop we kinderen en jongeren wegwijs maken in bestaande tradities, culturen en praktijken en hen uitnodigt daarin hun eigen plaats te vinden. Daar hoort bijvoorbeeld ook bij dat je duidelijk maakt welke regels en plichten horen bij het burgerschap in de Nederlandse samenleving. En dat je uitlegt waar die regels vandaan komen en of ze redelijk zijn.
3. **Subjectificatie** gaat om leerlingen uitdagen en aanmoedigen om vrij, volwassen en verantwoordelijk in die wereld te staan. In de onderwijspraktijk wordt vaak gesproken over persoonsvorming. Zie de leerling niet als een ding(object) waar je interventies op afstuurt, maar als een persoon (subject) in wording.

Biesta noemt dit omdenken (Flipping the curriculum). Hoe kun je de curriculumvraag vanuit een ander perspectief inzetten.

De drie doeldomeinen zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Scholen kunnen socialisatie en subjectificatie niet buiten de deur houden voor succesvolle kwalificatie. Het succesvol in de samenleving navigeren gebeurt in de wereld van nu en die van toekomst (socialisatie) en is afhankelijk van het persoon-zijn van de leerling.

[Voorbeeldkader]

Je begint met de vraag: hoe opent bijvoorbeeld muziek of geschiedenis een wereld naar de leerling en hoe opent dat de leerling naar de wereld? Die subjectificatievraag stel je steeds als eerste. Kwalificatie, socialisatie en subjectificatie zijn echter alle drie belangrijk. Je moet van leerlingen verwachten dat ze bij geschiedenis goed laten zien dat ze het begrepen hebben; dat ze weten wat het betekent om je historisch te verhouden tot de wereld. Maar de centrale vraag blijft steeds: hoe kunnen we kinderen helpen om zichzelf daar in tegen te komen.